

Gruber Enikő

„KIS VILÁGUNKAT HAMAR ELVISZI AZ ÁR, HA KÖZÖSEN NEM ÉPÍTÜNK GÁTÁKAT!”

*“Our small world will be soon swept away by the flood
unless we join forces and start building dams!”*

Hódi Sándor: *A déli végeken*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2008

Hódi Sándor legújabb kötete esszéket és tanulmányokat tartalmaz, melyek – a címhez hűen – a déli végeken, vagyis itt, a Délvidéken élő magyarok sorsával, jelenével és legfőképpen jövőképevel foglalkoznak. A szerző elsősorban mint pszichológus és mint társadalomkutató járja körül témáit, ám egy átlagember igényeit hangsúlyozva. Mindaz, amiről szó esik, a kisebbségben élő teljes magyarságot érintő problémákat jelenti.

A kötet olyan írásokat tartalmaz, amelyek már valahol, valamilyen formában elhangzottak, illetve megjelentek. Ezeket bár már hallhatta, olvashatta a nagyérdemű, ám aktualitása még most sem veszített értékéből. Hiszen vannak olyan megtörtént vagy sajnos meg nem történt események, melyek hatását a mai napig érezzük, és melyek terhét mindmáig a vállunkon cipeljük. Ha a sorsunkat, mint kisebbségi magyarok sorsát vesszük görcső alá, vajon mikortól is kezdhetnénk, ha nem attól a naptól, amikor azzá váltunk, amiké, vagyis kirekesztett, határontúliakká, két országhoz, de igazából egyhez sem tartozóvá. Ezeket a történelmi eseményeket eleveníti fel a *80 év kisebbségben* című tanulmány, amely követve a kronológia szabályait, a trianoni békekötéstől indulva vázolja fel az azóta már állandósult állapotokat. Miután a délvidéki magyarságot politikailag megbénították, gazdaságilag kifosztották, kultúráját elsorvasztották, elérték azt, ami az alapvető cél is volt, hogy pont annyi, vagy még annál is kevesebb jogunk legyen, mint amennyi egy ország „másodrendű” állampolgárait megilleti. Még azt sem nézték jó szemmel, hogy itt egy homogén közegről van szó, amely egy különálló szigetet képez, hisz a tömbben élő magyarság veszélyes lehetett volna. Így ennek érdekében megpróbálták megbontani ezt az egységet, és különböző más nemzetiségű lakosságot telepítettek Vajdaság területére. A bevándorlás még ma is tart. Az elmúlt tíz év alatt szerbek százezrei érkeztek a magyar lakta településekre, kiszorítva az ott élőket. Ennek következtében a délvidéki magyarság száma 1918-tól 2001-ig a felére csökkent, miközben a szerbeké, illetve más nemzetiségűeké a duplájára nőtt. Ez magával hozta a magyar iskolák egyre kisebb létjogosultságát,

és a magyar nyelv degradálódását. Hódi ezeknek az eseményeknek a lélektani járulékaival foglalkozik, hiszen mindezek mély érvágást jelentettek a kollektív nemzettudatban. Ennek hatása egyre inkább kezd megmutatkozni. Az összefogást, a tenni akarást, továbbá a nemzeti érdekek védelmét, szorgalmazását tűzte ki célul maga elé a Magyar Nemzeti Tanács, melynek megalakulása előtt egy konferencia keretében hangzott el a kötetben is helyet kapó *Új korszak előtt* című beszéd, azt a célt szolgálva, hogy felhívja a figyelmet a nemzeti összefogásra és ennek erejére, valamint mindazon problémákra, melyek megoldását sokszor saját magunkban, szervezeteinkben, intézményeinkben kellene keresnünk. A beszéd egyik legfontosabb megállapítása, hogy félre kell tenni mindennemű hatalomvágyat, torzsalkodást, egyéni érdeket, amely megfertőzi az amúgy is eleve csonka közösséget. Fontos szerepe van mindebben a kollektív tudatnak, vagy sokkal inkább a kollektív tudat hiányának, melyet a történelmi traumák sokasága idézett elő. Mert ahogy a szerző is mondja, „vannak helyzetek, amikor a kollektív tudat nem a maga útját járja, hanem kényszerpályára kerül. A szabadságuktól megfosztott, vagy hosszú időn át elnyomott népek kollektív tudata nem a saját autentikus létüknek, hanem idegen akaratnak van alárendelve, és olyan értékrendszert képvisel, amely nincs összhangban a közösség lényegével”.¹ Ezt a deformáltságot vizsgálja pszichológiai aspektusból Hódi Sándor a könyv egyik fejezetében, és megállapítja, hogy ez a tudatzavar mindig együtt jár az adott közösség szellemi leépülésével és lassú szétesésével. A nemzeti lét fogalma teljesen kiüresedett kategóriává válik, és sem érzelmileg, sem erkölcsileg nem jelent semmit. Ezt a problémát kellene minél előbb orvosolnunk, vagy legalábbis törekednünk rá. Ám a vajdasági magyarság problémája ennél sokkal összetettebb. Hiszen nem csak a szellemi leépülés, az erkölcsi kvalitások alacsony színvonala az, ami elkekerít. Vannak ennél emberi szempontból sokkal alapvetőbb hiányosságok. Legfőképpen a minősíthetetlen gazdasági, szociális helyzet, mely egyre több itt élő polgárt, intézményt, közösséget sújt. E probléma leküzdésére lett volna hivatott a Duna–Körös–Maros–Tisza eurorégió kialakítása, melynek célja a határ menti területek gazdasági és társadalmi fejlődésének elősegítése. Az együttműködés során bővíthetnének az önkormányzatok közötti kapcsolatok mind a gazdaság, mind az oktatás, a kultúra vagy a sport területén. Ezek mind-mind olyan előrelépések lennének, melyek hosszú távon az integráció felé vezetnek. Az együttműködés pár évvel ezelőtt valóban megszületett, de eredeti céljától eltérően sajnos kézzelfogható eredményeket nem tudott felmutatni.

A könyv alapvető kulcstémája a kisebbségi nemzeti tudat alakulása és megnyilvánulásai. Hosszú oldalakon keresztül olvashatunk arról, hogy milyen volt a helyzetünk és megítélésünk a régi Jugoszlávia területén, és hogyan vélekednek rólunk a „mieink”. Arra is megpróbál rávilágítani a szerző, hogy valójában

¹ Hódi Sándor: *A déli végeken*. Újvidék, Forum Könyvkiadó, 2008. 26. p.

semmi sem történik véletlenül, egyik napról a másikra. A valós énünk, a mentalitásunk eleve magában hordozza azokat az elemeket, melyek később felelősek sorsunk alakulásáért. Hiszen az történik szélesebb környezetünkben is, amit a magánszférában való viselkedésünk eredményez. Mert adott ugyan a lehetőség, hogy saját hibáinkból levonva a konklúziót, ne kövessük el ugyanazt másokra is kiterjesztve, ám ezzel ritkán élünk. Általában nemhogy tanulnánk belőlük, ismételten elkövetjük ugyanazt. Természetesen a társadalmi események, történelmi szituációk belső rekonstruálását nem tartják fontosnak, vagy csak elvétve, pedig alátámasztott tény, hogy „az emberi közösségek alapélményei, a problémák és konfliktusok, amelyekkel egyes népek ismételten szembekerülnek, alapvetően lélektani természetűek”.² A szerbek országunkban úgy vélik, hogy a nemzeti önrendelkezés joga csak őket illeti meg, a többiek másodrangúak. Ez egy sajátos elképzelés, mely visszavezethető egészen a trianoni döntésig, amikor is önkényesen rendelkezhetek mások feje fölött. Sokan úgy tartják, hogy Jugoszlávia is ennek a magatartásformának köszönheti létrejöttét és megszűnését egyaránt. A szerbekkel ellentétben mi magyarok egyáltalán nem vagyunk ilyen magabiztosak. Bennünk inkább a félelemérzet él, a meghunyászkodás, a csendben maradás kényszere. Ha a magyar–magyar kapcsolati rendszert vizsgáljuk, akkor is szívspanyargató megállapításokra jutunk. Hiszen a határon túli kisebbség helyzete évtizedek óta semmit sem változott. Ígéretek vannak, csak a megvalósításuk várat magára. A határon túli népcsoportok önmagukban viszont gyengék, és a döntő pillanatokban még az anyaország is hátat fordít nekik. A pszichológus szerint „a kisebbségben kialakult társadalompatológiás helyzet csak jobbító szándékú politikai akarattal változtatható meg, ami egyelőre hiányzik”.³ A vajdasági magyarság régi hön áhított álma az önálló autonómia. Mindekelőtt azonban azzal kell tisztában lennünk, hogy az autonómiát az emberek szellemisége hozza létre, és az is működteti. Ez a tény sok emberben még ma sem tudatosult. Hiszen nap, mint nap hallani autonómia-igényünket, de megvalósításához határozott, kidolgozott elhatározások, tervek szükségesek, és olyan emberek, akik mindemellett síkra is szállnak. Az autonómia ugyanis nem valami juss, melyet másoktól igényelhetünk, hanem szükséglet, melynek létrehozataláért nekünk kell megtennünk a megfelelő lépéseket. Ismeretes, hogy az első magyar autonómiatervezet elkészítése dr. Hódi Sándor nevéhez fűződik, elképzelését az akkor egységes magyar érdekszervezet 1992-ben el is fogadta. Hódi azóta is a legkövetkezetesebb képviselője az autonómia eszméjének. Meggyőződése, hogy a nemzeti kisebbségeknek az autonómia az egyetlen biztosíték az anyanyelv és a kulturális identitás megőrzésére. De ha ma Szerbiában, Szlovákiában vagy Romániában erről beszél valaki, különösen területi autonómiáról,

² Uo. 42. p.

³ Uo. 54. p.

azonnal nacionalistának, sovinsztának, sőt irredentának nevezik az illetőt. Ez a hozzáállás elbátortalanítja a kisebbségi politikusokat, következésképp néhány szónoki fordulaton túl más nem is nagyon történt a megvalósítsa érdekében. Nem véletlen, hogy Hódi Sándor az eltökéltséget és az állhatatosságot hiányolja elsősorban *A néma gyermeknek anyja sem érti a szavát* című írásában – többek között – a területi autonómia melletti kiállás erőtlensége miatt ostromozva politikusainkat. Természetesen Hódi Sándor is tisztában van a körülményekkel, a realitással, amelyre a politikusok hivatkoznak. „Jól tudom, hogy Magyarországra nem számíthatunk, Szerbiának mindig sokkal fontosabb dolga van, az Európai Közösség (...) szemében csak akadékoskodók vagyunk”⁴, írja. De az igazi gondok okát Hódi nem ebben látja, hanem abban, hogy „a lojális állampolgárokhoz, a kismizettekhöz, a lakájokhoz illően”⁵ túlságosan is türelmesek, udvariasak, megértők vagyunk, olyannyira, hogy a mérvadó fórumok meg sem hallják követeléseinket, ha egyáltalán tudomásuk van rólunk.

Herder jóslata óta a magyarok pesszimistán tekintenek a jövőbe. Tetteink és gondolkodásunk tükrözi leginkább, hogy mennyire erős hatással voltak ránk azok a sztereotípiák, melyek balsorsunkról szólnak. Nevezetesen, hogy a magyar pusztul és vész, hogy a határon túli kisebbségek asszimilálódnak, és eltűnnek, Magyarország lakossága megszűnik, és évszázadok után a nyelvünket is alig lehet majd megtalálni. Ahhoz, hogy megváltozzanak a körülményeink, legelőször is magunkban kellene pár dolgot tisztáznunk. Ha mi, magyarok ilyen keserű és kiábrándító jövőképben hiszünk, amikor saját nemzetünkről van szó, akkor nem várhatunk el jobb véleményt egyetlenegy más nemzet tagjától sem. Hiszen ahogy mondani szokás, mindenki a maga szekerét tolja, és annak gördülékeny előrehaladását tartja szem előtt. A kötetben a pusztulás motívumát a falvakon, pontosabban egy konkrét falun próbálja szemléltetni a szerző. Hiszen köztudomású tény, hogy a falvak jövője bizonytalan. Globalizált világunkban sokak szerint elkerülhetetlen az urbanizáció folyamata. Ennek tudatában időnap előtt leírják a még működő képes falvakat is. Igaz ugyan, hogy sajnos egyre több probléma merül fel a vidéki lakosság életszínvonalának és egészséges szellemiségének megőrzése során, de mindezek mellett olyan értékeket hordoznak, melyekért foggal-körömmel harcolnunk kellene, még akkor is, ha fennmaradásuk kilátástalannak tűnik. Az értelmiségi réteg, amely gyakran fenntartással kezeli ezt a harcot, legjobb kutató alanyait, témáit, helyszíneit köszönheti a falvaknak. Mindezekkel egy külön tudományág foglalkozik, a falukutatás. Hódi Sándor szülőfalujáról, Kisoroszról ír, az ott szerzett felejthetetlen benyomásairól, tapasztalatairól. Megpróbálja megcáfolni azt a tévhitet, hogy a falusi emberek kevesebbek, alacsonyabb értelmi szintűek, és „parasztabbak”. Valójában az egész

⁴ Uo. 121. p.

⁵ Uo. 121.p.

tanulmány egyfajta érveléssorozat a falvak mellett. Egy nagyon fontos alaptételt is tartalmaz, mely kimondja, hogy „a falvak sorsát nem téveszthetjük össze sem a magyarság helyzetének rendezetlenségével, sem a délvidéki magyarság általános és alapvető kisebbségi létkérdéseivel. A falvak jövőjét illetően sem lehet zsinórmértékkel mérni. Egyes települések gyors fejlődésnek indultak, szemben más falvak stagnálásával, kilátástalanságával és pusztulásával. Nem egyforma gazdasági nyomásnak és pénzelvonásnak vannak kitéve. Különbözik a menekültek betelepülésének a mértéke. Más a népesség iskolázottsági szintje, korösszetétele, de a szemléletbeli különbségek is jelentősek”.⁶

Amikor az ember a szomorú múlttal és a még szomorúbb jelennel foglalkozik, gyakran már nincs ereje hinni a pozitívabb jövőben. A sok hiábavaló harc után elfásultan, kiábrándulva gyakran csak sodródunk az árral, mely ki tudja, hova vezet. Pedig a jövő nem csak ránk vár, társadalmában nem csak mi élünk majd. Vannak fiatalok, akik még hisznek, és akiknek még vannak céljaik. Miattuk, és persze saját magunk miatt sem szabad feladni. Újra meg újra fel kell állni, és újrakezdeni. A jövő a tudásalapú társadalomé, és a tehetséges fiataloké. Ennek érdekében létesültek a Vajdaság területén is a Tehetségkutató Gimnáziumok, melyek megindítása az egyik legfontosabb vállalkozás volt az elmúlt időszakban. Ezen intézmények alapvető feladata, hogy biztosítsák a magyar utánpótlást, felneveljenek egy új magyar szellemi vezető réteget. A kezdeményezés dicséretre méltó, ám az intézmények valójában az igazi tehetséggondozástól még messze állnak. Alapvető problémák merültek fel, melyek kiküszöbölése nélkül ezek az iskolák semmiben sem különböznek egy átlagos gimnáziumtól. A tehetséggondozás kulcsszava az optimális terhelés. Az ilyen jellegű iskoláknak fokozott figyelmet kell tanúsítaniuk a különböző képességű gyerekek iránt. Mindenkit a saját képességei szerint kell nevelni. Nem szabad megengedni, hogy a gyengébb képességűek lemaradjanak, vagy a tehetségesek unatkozzanak. A differenciált oktatás a legkézenfekvőbb megoldás ilyen esetekben. A tehetséggondozás magában foglalja a korábbi beiskolázást, az osztályok átlépését, illetve a felsőbb tanulmányok korábbi elkezdését is. Az ilyen jellegű intézményekben mentorok állnak a tanulók rendelkezésére, akik odafigyelnek az egyének előmenetelére. „A tehetséggondozó iskolákban a tanterv összeállítása, az előadás módja, a gyerekekkel való foglalkozás merőben eltér a klasszikus iskolákétól. Nálunk erről egyelőre szó sincs.”⁷ Természetesen a szerző nem bírálni akarja ezeket az intézményeket és vezetőit, hanem csak fel szeretné hívni a figyelmet arra, hogy valójában mi a probléma. „A tényleges tehetséggondozó iskolák maguk állítják össze programjukat, sőt a helyben készített és a konkrét gyerekek ismeretéhez szabott speciális programokat menet közben is többször átgondolják, újraírják, a gyerekek fejlődéséhez és a változó körülmé-

⁶ Uo. 70. p.

⁷ Uo. 94. p.

nyekhez igazítják. Ezzel szemben nálunk az oktatás klasszikus módon folyik, többnyire fel sem merül a sajátos programok iránti igény, vagy ha mégis, akkor az ilyen kezdeményezés erős »közegellenállásba« ütközik.⁸ Mindezekért valójában a tudatlanság okolható, ugyanis a legtöbb embernek részleges tudása van e fogalom igazi jelentéséről. Azt már említettem, hogy a jövő a tudáson alapszik. Azt viszont nem lehet tudni, hogy Szerbiában mikor tudatosul ez a szemléletmód, és ismerik el, hogy a jobb gazdasági és társadalmi körülmények az iskolázottsági szinttel vannak összefüggésben. Elsődleges célul kellene kitűzni az új ismeretek zavartalan megszerzésének lehetőségét, és ezáltal a tudományosság vezető rétegeibe való bekapcsolódást. Mi magyarok ezen a téren is le vagyunk maradva, hiszen önálló magyar iskolahálózat hiányában nem sikerült kellőképpen elsajátítanunk azt az ismerethalmazt, mely az elmúlt évek tudományos fejlődésének hozadéka. Ahhoz, hogy tudásalapú társadalomról beszélhessünk, nemcsak önálló iskolahálózatra van szükségünk, hanem gondoskodnunk kell a folyamatos továbbképzésről is. Hódi Sándor nagyon jól fogalmazott, amikor azt mondta: „nem vitás, hogy kisebbségi helyzetünk alapvetően politikai megoldást kíván. Az autonómia követelése mellett azonban a jövőnk nem kis mértékben azon múlik, hogy kellőképpen tudatában vagyunk-e a tudásminőség és tudásállapot fontosságának»⁹.

A kötet végén Gruik Ibolya interjúja szerepel, melyben a nemzeti jellemről, a kisebbségi létről, mint magatartásra való hatásáról, illetve a magyarról, mint népről kérdezi a pszichológust. Sok érdekes és elgondolkasztató válasszal és véleménynyel szembesülünk, ha elolvassuk, mert valószínű, hogy ilyen aspektusból még nem gondolkoztunk el a magyarságról. Valójában azonban ezeket a kérdéseket nekünk is végig kell gondolnunk magunkban. Sokszor újra és újra, anélkül, hogy az egyetlen helyes válasz, a végső igazság birtokába jutnánk valaha is. Ugyanezt teszi Hódi Sándor, az író, a pszichológus, a társadalomkutató, aki meglátásait, felismeréseit szeretné mind teljesebbé, érthetőbbé, hitelesebbé tenni, mind közelebb vinni a valósághoz. És hozzánk, olvasókhhoz. A kötetben szereplő írások ugyanis az együttgondolkodást, a tájékozódást, a közös cselekvési stratégia kidolgozását kívánják szolgálni. Azt sugallják, hogy ne maradjunk néma szemlélői és szenvedő alanyai az elmúlt évek történéseinek, ne bizzuk másokra sorsunk alakítását.

Hódi Sándor legújabb kötete több oldalról közelíti meg ugyanazt a témát. Bár sok és változatos gondolat merül fel, mindnek a kisebbségi magyarság helyzete a kulcsmotívuma. A címhez tartva magát, a délvidéki magyarság problematikáját boncolgatja, és megpróbál különböző megoldási lehetőségeket elénk tárni. A sokszínűség, a tematikai gazdagság csak a jártasság bizonyítéka, s azt támasztja alá, hogy a lehető legjobb ember véleményezte a helyzetet. Megállapításain érdemes elgondolkodni, esetleg megfogadni a tanácsát.

⁸ Uo. 96. p.

⁹ Uo. 101. p.